Ristiriitaisuuksien matka

Ida Pfeifferin matka Orienttiin ja suhtautuminen orientaalisiin naisiin 1842

Kerttu Torila
Kandidaatin tutkielma
Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Tammikuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia
Kerttu Torila
Ristiriitaisuuksien matka: Ida Pfeifferin matka Orienttiin ja suhtautuminen orientaalisiin naisiin 1842
Sivumäärä: 34

Kandidaatintutkielmassani käytän Ida Pfeifferin matkakirjaa 1800-luvulta A Visit to the Holy Land, Egypt and Italy. Tutustun Pfeifferiin matkailijana erityisesti naisnäkökulman kautta. Tarkastelen, miten Pfeiffer kuvaa ja suhtautuu kohtaamiinsa orientaalisiin naisiin. Tutkielmassani käytän lähilukua, jonka lisäksi tuon esille kontekstia laajemman ymmärryksen aikaan saamiseksi. Matkakirjaa lukiessa huomion myös sen syntyyn vaikuttaneet tekijät, kuten ajan orientalistiset ja kolonialistiset näkemykset, vaikka naisten matkakirjoissa nämä esiintyvät usein ristiriitaisesti. Ristiriitaisuus näkyykin Pfeifferin kuvauksessa ja suhtautumisessa orientaalisiin naisiin. Hän on kiitollinen naisten avusta, mutta kuvaa heitä usein negatiivisessa valossa. Naisten kuvaus heijastelee osin saksalaista ideaa orientista ja osin taas pyrkii haastamaan sitä. Matkailijana Pfeiffer oli sekoitus pyhiinvaeltajaa ja maallista seikkailijaa. Hänen rohkeutensa ja päättäväisyytensä auttoivat häntä ongelmien ilmetessä. Pfeiffer oli varsin kykenevä matkustamaan yksin naisena, epäilyistä huolimatta, mutta turvautui myös matkallaan kohtaamien miesten suojeluun ja apuun.

Avainsanat: 1800-luku, naismatkaaja, matkakirjat, Orientti, Ida Pfeiffer

Sisällysluettelo

1 Johdanto 4

2 Ida Pfeifferin matka Pyhään maahan 10

2.1 Pyhiinvaeltaja vai seikkailija? 10

2.2 Kokemus yksin matkaamisesta Orienttiin 16

3 Ida Pfeifferin suhtautuminen orientaalisiin naisiin 21

3.1 Kauneuden etsiminen huntujen takaa 21

3.2 Negatiivisesta varautuneisuudesta kiitollisuuteen 26

4 Lopuksi 31

Lähteet 33

1 Johdanto

22. maaliskuuta 1842 Ida Pfeiffer lähti Wienistä yksin matkalle Pyhään maahan kohti Orienttia.[1] Hän oli suosittu matkakirjailija elinaikanaan, vaikka 1800-luvulla naisten matkakertomukset olivat vielä harvinaisia saksaa puhuvissa maissa ja naismatkakirjailijat kohtasivat paljon haasteita matkakirjojen suosiosta huolimatta.[2] Yleinen mielipide naiskirjailijoita kohtaan oli negatiivinen ja valistus sekä teollistuneeseen yhteiskuntaan siirtyminen polarisoivat sukupuolirooleja entisestään, joten naisen tärkeimmäksi tehtäväksi tuli lisääntyä.[3] Yksin matkustaminen ei sopinut porvarilliseen kuvaan naimisissa olevasta naisesta miehensä suojeluksessa.[4] Kaikesta huolimatta naisten matkustaminen ja matkoistaan kirjoittaminen yleistyivät. Matkakirjat ovatkin rikas lähde naisten kokemuksista perinteisen kodin ulkopuolella.[5]

Alkuperäislähteenäni käytän Ida Pfeifferin matkakirjan *A Visit to the Holy Land, Egypt and Italy* englanninnosta. Tutkielmassani pyrin löytämään vastauksen kysymyksiin, millaista oli matkustaa naisena yksin Orienttiin Ida Pfeifferin näkökulmasta ja miten hän suhtautui kohtaamiinsa orientaalisiin naisiin. Tutustun Pfeifferiin matkakirjailijana ja naismatkailijana, jonka jälkeen tarkastelen, miten hän kuvaa orientaalisia naisia ja suhtautuu heihin. Pohdin myös ajan ideologioiden vaikutusta hänen kokemuksiinsa, kirjoituksiinsa sekä suhtautumiseensa kohtaamiaan naisia kohtaan.

Ida Reyer oli ison perheen ainoa tytär, joka sai leikkiä ulkona housut jalassa, kuten veljensä.[6] Isän mielestä Ida oli rohkea ja hänestä olisi voinut tulla armeijan upseeri. Isän kuoltua äiti yritti opettaa nuorelle Idalle perinteistä naisen roolia, jota vastaan hän kapinoi. Vuonna 1820 Ida meni naimisiin häntä paljon vanhemman herra Pfeifferin kanssa. Mies kuitenkin menetti työnsä, ja taloudellisen ahdingon vuoksi Ida muutti Wieniin tarjotakseen kahdelle pojalleen paremman elämän ja asui erillään miehestään.[7] Pfeiffer oli pienestä pitäen unelmoinut matkailusta ja lukenut matkakirjoja. Vihdoin vuonna 1842 molempien poikien aikuistuttua hän lähti ensimmäiselle matkalleen kohti Pyhää maata. Hän oli 45-vuotias, matkusti yksin ja esitti

---

[1] Chapter I Pfeiffer (1856).
[2] Dabak 1999, 67. Michaels 2013, 69, 74.
[3] Dabak 1999, 38–41, 52.
[4] Brisson 2013, 100.
[5] Watt 1991, 339.
[6] Michaels 2013, 70.
[7] Dabak 1999, 59–62.

matkansa pyhiinvaelluksena, koska naisen matkustaminen yksin Orienttiin olisi muuten nähty sopimattomana.[8]

Pfeiffer ei kirjoittaessaan pyrkinyt julkaisemaan selostustaan matkasta.[9] Hän kuitenkin julkaisi matkakirjansa vuonna 1856 suostuttelun jälkeen, mutta alkuperäinen matkapäiväkirja ei ole säilynyt.[10] Sarah Millsin mukaan kustantajat tai julkaisijat saattoivat poistaa osia naisten matkakirjoista, koska eivät uskoneet tapahtumien olevan tosia tai sisällön olevan naisen kirjoittamaan kirjaan sopivaa. Lisäksi naisten kirjoittamista rajoittivat monet tekijät, kuten sosiaaliset, yhteiskunnalliset, taloudelliset ja henkilökohtaiset tekijät, joten tekstit rakentuvat monista elementeistä, jotka vastaavat erilaisiin rajoituksiin.[11] Matkakirjassaan Pfeiffer kertoikin näkemistään paikoista hyvin informatiivisesti ja osasi esittää tarkkoja lukuja havaintojensa tueksi: Semlin kaupungissa oli 13 000 asukasta ja kiertotie Jerusalemista Beirutiin oli 200 mailia.[12] Matkakirjaa lukiessani mietin, ovatko luvut mahdollisesti lisätty jälkikäteen vai onko Pfeiffer saanut tarkat luvut tietoonsa matkansa aikana. Hän myös teki huomautuksia, jotka vaikuttavat jälkikäteen lisätyiltä: hän kertoi Konstantinopoliin matkaavan miehen tarjoavan apuaan, jos Pfeiffer sitä tulevaisuudessa tarvitsisi, ja lisää, että kyseinen herra oikeasti tarjosi apuaan myöhemmin.[13] Pfeifferin alkuperäinen päiväkirja ei kuitenkaan ole tiedossa, joten on mahdotonta tietää, miten sitä on editoitu: onko jotain muokattu ja miten, sekä mitä on mahdollisesti jätetty pois.

Myöhemmin Pfeiffer kirjoitti monia matkakirjoja matkoistaan, koska hän rahoitti matkansa kirjoista saamillaan rahoilla.[14] Suzanne Marchandin mukaan häntä arvostettiin matkakirjailijana, koska hän kertoi uskonnollisten kokemusten lisäksi uutta tietoa, eikä kuvaillut pelkästään tunteitaan tai tunnelmia.[15] Pfeifferin matkakirjan kirjoittamista tai ainakin editointia on todennäköisesti ohjannut myös lukijakunnan mielipiteet ja mieltymykset. Naismatkakirjailijat olivatkin usein keskiluokkaisia ja heidän kirjoitustensa oli tarkoitus olla amatöörimäisiä.[16] Tämä tarkoittaa esimerkiksi päiväkirjamaisuutta. Naisten matkakirjoista ei siis haluttu tieteellisiä, informatiivisia tai huoliteltuja. Lisäksi Pfeifferin kirjoittamiseen ovat vaikuttaneet

---

[8] Michaels 2013, 70, 72.
[9] 6.12.1842 Pfeiffer (1856).
[10] Michaels 2013, 75.
[11] Mills 1991, 68–69, 110.
[12] 25.3.1842, 21.6.1842 Pfeiffer (1856).
[13] Chapter I Pfeiffer (1856).
[14] Brisson 2013, 100.
[15] Michaels 2013, 68–69.
[16] Mills 1991, 27, 83.

saksankielisen alueen ideologiat, kuten ajan kolonialistiset ja orientalistiset näkemykset sekä keskiluokan porvarilliset käsitykset naiseudesta ja naisen roolista yhteiskunnassa.[17] Keskiluokan porvarilliset naiskäsitykset ovat kenties ohjanneet Pfeifferin matkakirjan editointia, jotta se olisi tarpeeksi feminiininen eikä uhkaisi miesvaltaista julkista tilaa. Normaalisti miehiin nähden alisteisessa asemassa olevat naiset saivat vapautta ja valtaa matkoillaan. Naiskirjailijoiden ristiriitaisuus onkin yhteydessä valtasuhteisiin, joiden puitteissa he tekstinsä rakensivat.[18]

Pfeiffer piti matkansa aikana päiväkirjaa, johon hän kuvasi asiat niin kuin ne hänelle näyttäytyivät.[19] Matkakirjoissa kirjoittaja tulkitsee, esittää, toissijaistaa ja/tai alistaa kohtaamiaan kulttuureja. Matkakirjallisuutta ei tule lukea totuutena kirjoittajan elämästä, vaan se on diskursiivisten rakenteiden tulos, jonka kanssa kirjoittaja neuvottelee.[20] Naisten kirjoittamissa matkakirjoissa keskitytään usein naisellisiin elementteihin ja he ovat usein patriarkaattia ja maskuliinista imperialismia vastaan. Naisilla oli myös pääsy haaremeihin, joihin miesmatkaajilla ei ollut pääsyä. Matkustaessa monet naiset hylkäsivät sukupuoliroolinsa ja omaksuivat rodullisen roolin etuoikeutettuina länsimaalaisina.[21]

Lähdetekstiä tulkittaessa tulee muistaa, että henkilön alkuperäiset kokemukset ovat hänen tulkintansa tilanteesta eli tutkija tulkitsee tulkintaa, jota tutkimuksen lukija tulkitsee edelleen.[22] Pfeifferin matkakirja on siis hänen omaa tulkintansa todellisuudesta, ei totuus. Julkaistun matkakirjan avulla hän loi eräänlaista todellisuutta kohtaamistaan asioista lukijoilleen. Konstruktivistisen näkemyksen mukaan menneisyyden toimijat rakentavat kielenkäytöllään aikansa todellisuutta ja sosiaalisen konstruktivismin mukaan rakenteet ja ilmiöt sekä tieto ja todellisuus muodostuvat sosiaalisesta ja kielellisestä vuorovaikutuksesta.[23] Esimerkiksi matkakirjallisuudella oli suuri vaikutus eurooppalaisten käsityksiin Orientista.[24] Matkakirjaa lukiessa on siis hyvä huomioida Pfeifferiin vaikuttavat ideologiat ja arvot, mutta myös se, että hän matkakirjansa kautta vaikutti vallitseviin ideologioihin ja arvoihin.

---

[17] Michaels 2013, 69. Dabak 1999, 71.
[18] Mills 1991, 10, 18.
[19] Michaels 2013, 76.
[20] Mills 1991, 9.
[21] Dabak 1999, 1, 6 ,8–9, 12.
[22] Ihalainen & Valtonen 2022, 13–14.
[23] Ihalainen & Valtonen 2022, 17.
[24] Said (1978) 2011, 116–117.

Rajaan tutkimukseni maantieteellisesti koskemaan orientaalista maailmaa. Pfeifferin matkakirjan puitteissa tämä tarkoittaa Konstantinopolia, Pyhää maata tai itämaita sekä Egyptiä. Tutkimuskirjallisuudessa suositaan saman tyylistä rajausta. On siis perusteltua jättää viimeinen osa (Italia) Pfeifferin matkasta tarkastelun ulkopuolelle. Orientaalisella maailmalla on aiemmin tarkoitettu islamilaisia maita, mutta 1700-luvulta lähtien näkemys orientista laajeni muun muassa matkakertomusten seurauksena.[25] Tässä tutkimuksessa ei ole syytä kuitenkaan tarkastella koko Orienttia (kaikkea Euroopasta itään), vaan osaa siitä, keskittyen erityisesti Lähi-Idän maihin. Tutkielmani tärkein metodi on lähiluku, jonka lisäksi pyrin tuomaan esille kontekstia laajemman ymmärryksen aikaan saamiseksi.

Aiheeseen liittyy vahvasti orientalismi, joka ei ole aivan yksinkertaisesti määriteltävissä. Edward Saidin mukaan se on länsimaalaisten yritys hallita pelottavina pidettyjä itämaita. 1600-luvulla “Osmaanien tuoma tuho” kolkutteli Wienin portteja, joten länsimaalaisille islam symboloi terroria, tuhoa ja paholaismaisia barbaarilaumoja. Orientalismiin liittyy myös käsitys itämaalaisista alamaisrotuna, jota sivistyneiden länsimaalaisten on hallittava. Länsimaalaiset elivätkin orientissa etuoikeutettua elämää. Orientti nähtiin takapajuisena, raakalaismaisena, epädemokraattisena ja sen ihmiset olivat surkuttelevia ali-ihmisiä. Eksoottinen ja salaperäinen Orientti herätti myös levottomuutta ja se nähtiin uhkana. Toisaalta Orienttia ihannoitiin muun muassa sen pysyvyyden, pitkäikäisyyden, alkukantaisuuden ja panteismin takia. Käsitykseen orientista liittyy mielleyhtymiä, joilla on kosketuspintaa todellisuuteen, mutta eivät ole täysin paikkansapitäviä.[26]

Saidin käsitys orientalismista keskittyi kuitenkin vahvasti britteihin ja ranskalaisiin eroten saksalaisesta orientalismista. Marchand kertoo erilaisuuden johtuvan saksalaisten valtioiden erilaisesta suhteesta Orienttiin, uskonnon ja yliopistojen vaikutuksesta sekä kulttuurisista tekijöistä, kuten pitkästä historiasta ja rajasta Osmaanien valtakunnan kanssa. Saksalaiset eivät olleet kolonialistisia Orienttia kohtaan, mutta perustivat sinne uusia konsulaatteja, minkä lisäksi alueelle virtasi matkailijoita, lähetyssaarnaajia ja kauppiaita. 1800-luvulla saksalainen orientalismi siirtyi vähitellen vanhoista uskonnollisista teemoista ja Vanhasta Testamentista erikoistuneeseen historisismiin[27]. Siinä keskityttiin ihmiskunnan juuriin, kieleen ja kulttuuriin,

[25] Said (1978) 2011, 116–117.
[26] Said (1978) 2011, 43–44, 56, 60, 64, 147, 153, 162.
[27] Historisismi on saksalaisen romantiikan aikakaudella syntynyt historianfilosofinen aatesuuntaus, jonka mukaan menneisyyden tapahtumat on ymmärrettävä omissa konteksteissaan. Historia: historisismi, Tieteen termipankki 2024.

mutta myös uskonnolliset ja hengelliset teemat olivat vahvasti mukana. Ajan orientalistit olivat varovaisia kommentoimaan vallitsevia oloja, joten tutkimus keskittyi vanhempiin aikoihin. 1800-luvun alkupuolella oli jo merkkejä rodullistetusta historian kerronnasta, mutta se ei vielä hallinnut historiankirjoitusta. Saksalaisessa orientalismissa näkyi myös antiikin tutkimus ja varsinkin antiikin Kreikan vaikutus. Monet tutkijoista eivät osanneet itse Aasian kieliä ja vain osa matkusti itse paikan päälle, toisten pysyessä kirjastossa. Lisäksi 1800-luvulla arabit ja islamilainen maailma eivät saavuttaneet suurta kiinnostusta.[28]

Tässä tutkielmassa orientalismista käytän seuraavaa määritelmää: Länsimaisessa akateemisessa kirjoittamisessa, taiteessa tai kirjallisuudessa Orientti tai itämaat, erityisesti Lähi-itä, esitetään stereotyyppisenä tai eksoottisena ja siten ilmentäen kolonialistisia asenteita.[29] Matkakirjassaan Pfeiffer käyttää orientin käsitettä sateenvarjokäsitteenä puhuessaan (islamin uskoisista) itämaalaisista. Useimmiten hän viittaa eri ihmisryhmiin arabeina, turkkeina, neegereinä tai beduiineina.[30] Tarkoittaessaan kaikille itämaalaisille yhteisiä piirteitä Pfeiffer käyttää orientti-sanaa, esimerkiksi viitatessaan orientaaliseen kotiin, joka oli saman tyylinen joka paikassa. Vastaavasti orientit kutsuvat kaikkia eurooppalaisia yleisnimellä *franks*.[31] Pfeiffer siis käyttää orientti-sanaa puhuessaan yleisesti itämaalaisista samaan tapaan kuin he käyttävät eurooppalaisista yleissanaa *frank*.

Ida Pfeifferin ensimmäistä matkaa Pyhään maahan ja hänen matkakirjailijuuttaan on tutkittu aiemmin. Tärkeimpänä lähteenäni on Shubhangi Dabakin väitöskirja *Images of the Orient in the travel writings of Ida Pfeiffer and Ida Hahn-Hahn*. Dabak antaa kielitieteellisen näkökulman aiheeseen, mutta myös taustoittaa aihetta hyvin kattavasti ja käsittelee samoja teemoja, esimerkiksi miten Pfeiffer kuvaa orientaalista naista. Suhtautumista naisorienteihin kuvaa myös Ulrika Brisson artikkelissaan *Discovering Scheherazade. Representations of the Oriental Women in the Travel Writing of the Nineteenth-Century German Women.* Artikkelissaan hän avaa saksalaisen maailman naismatkakirjailijoiden näkemyksiä orientaalista naista sekä avaa naisiin kohdistuneita odotuksia ja peilaa niitä todellisuuteen. Jennifer Michaelsin artikkeli *An Unusual Traveller. Ida Pfeiffer's Visit to the Holy Land in 1842* kertoo kattavasti Pfeifferin ensimmäisen matkan pääpiirteet ja tärkeimmät seikat Pfeifferista matkailijana ja matkakirjailijana. Helga Schutte Watt taas kertoo artikkelissaan *Ida Pfeiffer: A Nineteenth-*

---

[28] Marchand 2009, xix, xxiv, 56, 87, 103-104, 118, 129, 143.
[29] Orientalism, sense 3, Oxford English Dictionary 2023.
[30] 22.8.1842 Pfeiffer (1856).
[31] 3.7.1842, 6.4.1842 Pfeiffer (1856).

Century Woman Travel Writer Pfeifferista tarkemmin matkakirjailijana. Hän pureutuu Pfeifferin ajatus- ja arvomaailmaan, jonka avulla voidaan paremmin ymmärtää Pfeifferin tapaa kirjoittaa.

2 Ida Pfeifferin matka Pyhään maahan

2.1 Pyhiinvaeltaja vai seikkailija?

1800-luvulla matkailu Pyhään maahan oli ailahtelevaa ja kriisiherkkää, vaikka höyrykoneen keksiminen nopeutti sinne matkustamista huomattavasti.[32] Matkaajat kohtasivat monia vaaroja ja esteitä matkallaan, kuten liian täysien veneiden epäkohteliaat ja saamattomat kapteenit, suojelurahan maksaminen, josta huolimatta beduiinit ryöstelivät ja surmasivat yksinäisiä matkailijoita, epidemiat sekä vihamielinen suhtautuminen ulkomaalaisia kohtaan.[33] Pyhän maan (Palestiinan) matkailu oli vaaroista huolimatta suosittu matkakohde länsimaalaisille, sillä se tarjosi jokaiselle jotakin, oli hän sitten uskonnollinen tai ei, rikas tai köyhä sekä poliittinen ja imperialistinen toimija tai liberaali. Eurooppalaisen vaikutusvallan kasvu itämaissa vaikutti kulttuurien kohtaamisiin. Länsimaalaisille Pyhä maa toimikin koeympäristönä, missä sai kehittää kritiikkejä uskonnon oikeaoppisuutta kohtaan ja kokeilla radikaaleja sekä liberaaleja ideologioita.[34]

Lähi-itään matkustamista kuitenkin helpotti Osmaanien valtakunnan suvaitsevaisuus eri uskontoja kohtaan.[35] Vuonna 1842 valtakunnassa oli alkanut uudistusten ja modernisaation aikana tunnettu tanzîmât aikakausi (1839–1876), jolla oli vaikutuksia muun muassa naisten asemaan.[36] Osmaanien valtakunnassa perinteisesti suurilla uskonnoilla oli ollut paljon valtaa, ja muslimit olivat olleet ylempiarvoisia muihin uskontoihin nähden. 1800-luvulla myös muut uskonnot saivat vaikutusvaltaa, mikä johtikin valtakunnan sisäisiin konflikteihin. Lisäksi valtio otti hoitaakseen monia uskontokunnilla olleita tehtäviä, kuten koulutuksen järjestämisen. Osmaanien valtakunta oli yksi maailman merkittävimmistä, laajimmista ja pitkäkestoisimmista imperiumeista sekä keskeinen osa myös Euroopan politiikkaa. 1800-luvulla valtakunta kamppaili imperialistisista sodista ja kotimaisista kapinoista johtuvien aluemenetysten kanssa, mutta Euroopan sekaantuminen auttoi rapistuvan valtakunnan pysymään koossa. Ajan eurooppalaisille Osmaanien valtakunta näyttäytyi paheellisena nautinnon paikkana erillään

[32] Kostiainen et al. 2004, 51, 132.
[33] Bassan 1964, 144.
[34] Sakhnini 2023, 249–252.
[35] Dabak 1999, 29.
[36] Akşit 2013, 133.

sivistyneestä lännestä.[37] Orientti esitettiin maagisena ja viehättävänä pakopaikkana eurooppalaisesta yhteiskunnasta.[38]

1800-luvulla matkakirjallisuuden ja tutkimusmatkailun lisääntymiseen vaikutti pyrkimys tehdä vieraista kulttuureista tuttuja.[39] Kaikenlaiset matkakertomukset lisäsivätkin tietoisuutta itämaista.[40] Matkakirjallisuus kertoo kohdemaan kulttuurisesta viitekehyksestä sekä matkaajan oman maan kulttuurisesta viitekehyksestä ja näiden vastakkainasettelusta.[41] Pyhän maan matkailijoille oli tyypillistä katsoa vierasta kulttuuria oman uskontonsa ja kulttuurinsa lävitse. Muita oli vaikea ymmärtää omien kokemusten kautta, mikä johti negatiivisiin ennakko-oletuksiin.[42] Pfeiffer vertasi usein näkemiään asioita kotimaahansa: hän kertoi akaasioiden olevan yhtä korkeita kuin saksanpähkinäpuiden kotona. Myös uudenlaisen kulttuurin kohtaaminen ihmetytti Pfeifferia, joka usein ihmetteli ihonvärien vaihtelua Euroopan valkeista Etiopian mustiin.[43] Rodullisten näkemysten lisäksi Pfeifferin kirjoittamiseen vaikuttivat ajan kolonialistiset ja orientalistiset näkemykset.[44] Naisten matkakirjoja ei kuitenkaan voi pitää puhtaasti orientalistisina.[45] Pfeifferia ei olekaan tutkittu osana saksalaisen orientalismin historiaa, koska hänen matkakirjansa nähdään liian ristiriitaisena, epätieteellisenä ja liian rajoittuneena kristillisten uskomusten takia.[46]

Matkakirjailijana Pfeiffer pyrki esittämään asiat niin kuin ne hänelle näyttäytyivät ja todenmukaisesti, ilman koristuksia.[47] Pfeifferin kirjoittamista voisikin luonnehtia raa-an suoraksi ja hyvin kuvailevaksi. Esimerkiksi Pfeiffer kuvasi dervissien uskonnollisia menoja ”huutokonsertiksi” seuraavasti:

> “They vie with one another in yelling and howling, and torture their faces, heads, and bodies into an infinite variety of fantastic attitudes. The roaring, which resembles that of wild beasts, and the dreadful spasmodic contortions of the actors’ countenances, render this religious ceremony a horrible and revolting spectacle.”[48]

---

[37] Qataert 2005, 2–3, 7, 54, 58, 62, 65.
[38] Dabak, 1999, 14–15.
[39] Ollila & Saarelainen 2015, 10.
[40] Said (1978) 2011, 186.
[41] Dabak 1999, 1.
[42] Sakhnini 2023, 263.
[43] 6.4.1842, 19.5.1842 Pfeiffer (1856).
[44] Michaels 2013, 69.
[45] Mills 1991, 62.
[46] Marchand 2009, 146.
[47] 29.3.1842 Pfeiffer (1856).
[48] The howling dervishes Pfeiffer (1856).

Pfeiffer sisällytti kertomukseensa omia mielipiteitään ja suhtautui kriittisesti niin ympäröivään vieraaseen kulttuuriin, kuin myös omaan kulttuurinsa sekä muihin matkakertomuksiin. Hän ihasteli kuinka Konstantinopolissa ei ollut oluthuoneita ja viinikauppoja, ja toivoi, että niin olisi kaikkialla.[49] Lisäksi hän syytti muita matkakirjailijoita liioittelusta ja keksityistä seikkailuista yrityksenä tehdä kertomuksesta mielenkiintoisempi. Pfeiffer myös neuvoi lukijoitaan erinäisissä matkaan liittyvissä asioissa, kuten höyrylaivoissa matkustamisessa.[50]

Naisten matkakirjoissa on vahvasti läsnä maskuliinisten ja feminiinisten diskurssien taistelu.[51] Pfeifferin kirjoituksista on huomattavissa feminiinisten elementtien hylkäys matkoilla, mutta sosiaalisen paineen vuoksi niitä on löydettävissä hänen kirjoituksistaan.[52] Pfeifferin matkapäiväkirjasta nouseekin esille sekä maskuliinisia että feminiinisiä elementtejä. Hän kuvasi paljon eri kansojen vaatetusta ja asuinoloja sekä kiinnitti huomiota naisiin. Toisaalta Pfeiffer kuvasi turkkilaisten mahtavaa laivastoa[53], linnoituksia ja raunioita, jotka saattoivat vedota enemmän miespuolisiin lukijoihin. Hän kapinoikin vain naisille kirjoittamista vastaan ja piti kohderyhmänään kypsiä ihmisiä.[54] Perinteisten sukupuoliroolien rikkominen heijastui myös Pfeifferin kuvaukseen itsestään, joka oli ristiriitainen.[55] Wattin mukaan hän koki itsensä työteliääksi kotirouvaksi ja omistautuneeksi äidiksi. Hän kuvasi itsensä köyhänä, rumana, vanhana ja taidottomana, mutta myöntää elämänkokemuksen, rohkeuden ja auttaneen häntä vaikeiden paikkojen tullen.[56] Pfeiffer siis jatkuvasti vähätteli itseään ja taitojaan, eikä aina uskonut itseensä ja kykyihinsä. Suezin retkellä hän kuitenkin näyttää tottelemattomalle palvelijalleen kuka määrää:” I told him I had hired both camels and men, and had therefore a right to be mistress”.[57] Matkan loppupuolella Pfeifferista on huomattavissa itsetunnon kasvua ja hän alkoi tekemään retkiä myös itsenäisesti.

Michaelsin mukaan Ida Pfeiffer naamioi matkansa pyhiinvaellukseksi esittäen itsensä uskonnollisena naisena, joka oli innokas näkemään nähtävyyksiä ja nautti matkustamisen tuomasta vapaudesta. Tämä oli ainoa naisille sopiva matkan tarkoitus 1800-luvulla.[58] Pyhiinvaelluksen

---

[49] The mosques Pfeiffer (1856).
[50] 25.3.1842, Heliopolis or Balbeck Pfeiffer (1856).
[51] Mills 1991, 44.
[52] Dabak 1999, 72.
[53] Chapter IV Pfeiffer (1856).
[54] Watt 1991, 344.
[55] Dabak 1999, 25.
[56] Watt 1991, 341, 344
[57] 28.8.1842 Pfeiffer (1856).
[58] Michaels 2013, 68, 72.

voidaan sanoa alkaneen keskiajalla, mutta sen juuret ovat kauempana juutalaiskristillisessä perinteessä.[59] Se ei kuitenkaan ole vain kristinuskon tai juutalaisuuden piirre ja sen syyt ovat moninaiset.[60] Pyhiinvaellus kuuluu keskeisesti myös muslimina olemiseen.[61] Protestanttisen reformaation myötä tapa taantui Euroopassa, mutta elvytettiin 1800-luvun puolivälissä, jolloin sitä uudistettiin. Kirkon mukaan pyhiinvaelluksella tuli olla uskonnollinen motiivi, eikä pelkästään maallinen retki.[62] Näin ollen Pfeifferia ei voi kutsua puhtaaksi pyhiinvaeltajaksi, vaikka tämä oli matkan virallinen motiivi.

Pfeiffer olikin sekoitus pyhiinvaeltajaa ja maallista seikkailijaa.[63] Pyhässä maassa hän vieraili monissa pyhiinvaelluskohteissa, kuten Via Dolorosalla ja Johannes Kastajan lateraanikirkossa sekä majoittui usein luostareissa. Toisaalta hän vieraili moskeijoissa, haaremeissa sekä kävi katsomassa Gizan pyramideja.[64] 1800-luvulla Orientti toimi ennen kaikkea pyhiinvaelluspaikkana Raamatun maihin, mutta antoi tilaa myös orientin kohtaamiselle ja haaveilulle.[65] Pfeiffer siis täytti pyhiinvaelluksen velvoitteen vierailemalla pyhissä paikoissa, mutta oli hyvin innokas näkemään muita nähtävyyksiä ja tutustumaan itselleen vieraisiin kulttuureihin. Voikin sanoa, että Pyhässä maassa Pfeiffer oli pyhiinvaeltaja, joka tutustui myös muihin kuin kristillisiin nähtävyyksiin, mutta Konstantinopolissa ja Egyptissä hän oli enemmän maallinen matkaaja.

Pyhiinvaeltaminen antaa Pfeifferista uskonnollisen naisen kuvan. Dabakin mielestä ei ole selvää oliko Pfeiffer todella uskonnollinen ihminen vai vaikuttiko ajan sosiaalinen paine asiaan.[66] Matkakirjan pohjalta voi kuitenkin sanoa, että Pfeiffer näyttäytyy uskonnollisena naisena, oli hän sitä oikeasti tai ei. Hän pysähtyy usein ihailemaan kaikkivaltiaan luomaa maailmaa ja kiittää häntä usein mahdollisuudesta turvallisiin matkoihin: ”The remembrance of these holy places, and of Him who lived and suffered here, shall surely strengthen and console me wherever I may be and whatever I may be called upon to endure.”[67] Voi sanoa, että Pfeifferille toi lohtua ja turvan tunnetta rukoilla ja nojata kristinuskoon matkansa aikana.

---

[59] Severn 2019, 323.
[60] Kostiainen et al. 2004, 28.
[61] Qataert 2005, 98.
[62] Severn 2019, 323, 333.
[63] Michaels 2013, 89.
[64] The mosques, Chapter VII, 19.6.1842, Excursion to the pyramids of Gizeh Pfeiffer (1856).
[65] Said (1978) 2011, 163–164.
[66] Dabak 1999, 69–70.
[67] 9.6.1942 Pfeiffer (1856).

Matkakohteiden näkökulmasta Pfeiffer oli enemmän tutkimusmatkailija kuin turisti tai *bildungsreidende* eli ”oppivamatkailija”.[68] Turismissa keskeistä on nähtävyyksien katselu, matkailuun liittyvät palvelut ja suuret ihmisjoukot.[69] Pfeiffer ei kuitenkaan kertonut matkapäiväkirjassaan erityisesti matkaajan palveluista, vaan enemmän niiden puutteesta. Hän mainitsi useasti kuinka pienemmissä kylissä ei ollut majataloja ja päätyi usein luostariin tai jonkun paikallisen luokse. Esimerkiksi Beirutissa majatalon ollessa täynnä Pfeiffer päätyi arabiperheen luo yöksi ja myöhemmin ranskalaisen opettajattaren tiloihin.[70] Pfeiffer kävi myös useilla retkillä, jotka usein tuli järjestää itse, joten Pfeifferin matkailua voi kutsua tutkimusmatkailuksi tai nykypäivän termein omatoimimatkailuksi.

Pfeiffer matkusti eri tavalla kuin naismatkaajat ennen häntä. Esimerkiksi Lady Mary Wortley Montagu matkusti aviomiehensä kanssa, oli aristokraatti sekä harrasti luksusmatkailua.[71] Pfeiffer taas kuvasi itseään seuraavasti:” I happened to be neighter rich nor high-born”.[72] Pfeifferilla ei siis ollut käytössään yhtä mittavia resursseja kuin naismatkaajilla ennen häntä. Watt toteaakin, että naisena oleminen oli harvoin ongelma, köyhänä naisena oleminen sen sijaan oli.[73] Teollistuminen vaikutti keskiluokan vaurastumiseen ja mahdollistikin matkailun uudella tavalla myös uusille kansanluokille.[74] Matkustaminen tuli saavutettavammaksi myös keskiluokalle ja helpotti myös Pfeifferin matkustamista.

Pfeiffer matkusti vähillä varoilla ja häntä voi kuvailla budjettimatkailijaksi. Esimerkiksi Jerusalemissa hän yöpyi pyhiinvaeltajille tarkoitetussa Nuova Casassa, jossa majoittumisesta ei tarvinnut maksaa, mutta vapaaehtoistyö kirkon hyväksi oli suotavaa.[75] Matkallaan Pfeiffer majoittui usein luostareissa, jonkun paikallisen luona, joskus taivaan alla ja joitain kertoja majataloissa. Pfeiffer oli muutenkin tarkka rahan suhteen ja kehui kuinka lopulta pääsi Konstantinopolissa vähäpätöisellä summalla moskeijaan, jonka pääsymaksu oli kallis. Lisäksi hän nappasi kolikon suoraan erään kapteenin kädestä, kun tämä ei suostunut antamaan

[68] Watt 1991, 343.
[69] Kostiainen et al. 2004, 12.
[70] Beyrout Pfeiffer (1856).
[71] Michaels 2013, 70.
[72] Beyrout Pfeiffer (1856).
[73] Watt 1991, 346.
[74] Kostiainen et al. 2004, 50.
[75] Chapter VII Pfeiffer (1856).

vaihtorahoja takaisin.[76] Matkailijana Pfeiffer siis oli tarkka rahojensa suhteen ja osasi myös pitää puolensa huijareita vastaan.

Matkailijana Pfeiffer myös pyrki saamaan tietoonsa mahdollisimman paljon kohdemaastaan lukemalla sekä keskustelemalla maissa aiemmin vierailleiden kanssa ja 1800-luvulla saksaa puhuvilla alueilla nojatuolimatkailu eli matkakertomusten lukeminen olikin suosittua.[77] Nojatuolimatkailunsa takia Pfeiffer joutui kuitenkin usein pettymään. Ensimmäinen pettymys tuli vastaan jo Tonavan *Iron gate*:ksi kutsutun vesiputouksen luona, kun Pfeiffer huomasi sen olevan koruttomampi kuin runoissa.[78] Pfeiffer huomasi, että monissa kertomuksissa oli liioiteltu paikan kauneutta ja suhtautuikin varauksella matkakertomuksiin sekä pyrki itse välttämään turhaa liioittelua. Ajan matkailijat joutuivatkin usein pettymään edeltäjien kaunisteltujen, väritettyjen ja muokattujen kertomusten takia.[79]

Pfeiffer suhtautui ajankäyttöön eurosentrisesti. Esimerkiksi höyrylaiva saapui 12 tuntia myöhässä Konstantinopoliin myrskyn takia ja laiva Beirutista Alexandriaan saapui usean päivän myöhemmin kuin alun perin oli ilmoitettu. Pfeiffer oli hyvin harmissaan myöhästymisistä, mutta totesi muutaman tunnin myöhästymisten olevan tavallisia, joten niihin tuli suhtautua rauhallisesti.[80] Vastoinkäymisistä huolimatta hän jatkoi päättäväisesti[81]. Mustalla merellä hurjasta aallokosta ja merisairaudesta huolimatta hänen oli päästävä laivan kannelle katsomaan myrskyä, jota kuvasi mahtavimmaksi luonnon ilmiöksi.[82] Rohkeus, päättäväisyys ja tietynlainen seikkailunhalu kuvaavat hyvin Pfeifferia matkaajana.

Matkailijana Pfeifferia ei estänyt edes kielitaidon puute. Matkailuun tottumattomat ja kielitaidottomat mielsivät ulkomaanmatkat vaikeiksi ja vaarallisiksi.[83] Pfeiffer ei kuitenkaan ollut kielitaidoton, vaan hän osasi ranskaa ja italiaa, mutta oli harmissaan, ettei osannut arabiaa muutamaa sanaa enempää. Hän keksi kieliongelmiinsa erilaisia ratkaisuja: hän etsi jonkun, joka osasi italiaa ja pyysi opastusta Itävallan konsulaattiin, jossa ei enää ollut kieliongelmaa tai pyrki kommunikoimaan käsimerkein ja piirroksin.[84] Pfeiffer oppikin kommunikoinnin

---

[76] The mosques, 22.8.1842 Pfeiffer (1856).
[77] Michaels 2013, 69, 76.
[78] 29.3.1842 Pfeiffer (1856).
[79] Bassan 1964, 161.
[80] 4.4.1842, 28.5.1842, 10.7.1842 Pfeiffer (1856).
[81] Michaels 2013, 76.
[82] 4.4.1842 Pfeiffer (1856).
[83] Kostiainen et al. 2004, 98.
[84] 17.5.1842, Beyrout, 19.8.1842 Pfeiffer (1856).

tärkeyden ja opiskelikin myöhemmin kohdemaidensa kieliä.[85] Paikallista kieltä osaamattomana Pfeiffer pärjäsi kuitenkin suhteellisen hyvin.

2.2 Kokemus yksin matkaamisesta Orienttiin

1800-luvulla kunnialliset naiset matkasivat miespuolisen kaitsijan kanssa, joten yksin matkustaminen nähtiin sopimattomana ja omalaatuisena, eikä naismatkaajia otettu vakavasti.[86] Tämän sai tuntea myös Ida Pfeiffer. Ennen matkalle lähtöä Pfeifferin perhe ja ystävät yrittivät saada häntä jäämään vedoten vaaroihin ja hankaluuksiin sekä pitivät koko ideaa mielettömänä. Pfeiffer ei kuitenkaan kuunnellut heitä vaan lähti päättäväisesti yksin matkalle kohti Pyhää maata ja Orienttia. Lisäksi hän sai pian huomata, ettei hänen maanmiehensä juuri välittäneet yksimatkaavasta rouvasta. Hän oli hyvin kiitollinen paikallisen naisen vieraanvaraisuudesta ja huolenpidosta Konstantinopolissa, minkä takia hän huomautti, että on turvallisempaa luottaa turkkilaisiin kuin kristittyihin tai kreikkalaisiin.[87] Paikallisten vieraanvaraisuus, huolehtivaisuus ja kohteliaisuus tekivätkin Pfeifferiin suuren vaikutuksen.

Matkalla Konstantinopolista Beirutiin Pfeiffer tapasi englantilaisen herra Bartlettin, joka myöhemmin puolusti Pfeifferin kykyjä seuraavasti: “a lady possessing sufficient courage to undertake so long and perilous a journey by herself”[88]. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt naisen matkaamista yksin ja korostikin matkan uskonnollista motiivia.[89] Herra Bartlett piti siis Pfeifferin matkaa jokseenkin epäsopivana naiselle, mutta oli kuitenkin halukas auttamaan tätä matkallaan sekä toimimaan osan matkasta miespuolisena suojelijana. Pfeiffer itse piti herra Bartlettin todistusta huolehtivaisena ja englantilaiselle epätyypillisenä, sillä yleensä he vaikuttivat kylmiltä.[90] Voi siis todeta, että Pfeiffer ei odottanut tuntemattomalta mieheltä apua matkallaan.

Pfeiffer kuitenkin odotti saavansa apua maanmiehiltään ja suuntasikin usein ensimmäisenä Itävallan konsulaatteihin, joissa hän sai vaihtelevan vastaanoton. Beirutissa Itävallan konsulia ei yksin matkustava rouva juuri kiinnostanut. Konsuli ei aluksi suostunut vastaanottamaan Pfeifferia ja myöhemmin jätti tämän varoituksen laivajärjestelyistä huomiotta, joten Pfeiffer joutui Kyprokselle Aleksandrian sijaan. Toisaalta Itävallan Kairon-konsulia Pfeiffer kuvaili

---

[85] Michaels 2013, 89.
[86] Michaels 2013, 70. Dabak 1999, 80.
[87] Chapter I, 6.4.1842, The residence at Constantinople. – The dancing dervishes Pfeiffer (1856).
[88] 24.5.1842 Pfeiffer (1856).
[89] Michaels 2013, 73.
[90] 24.5.1842 Pfeiffer (1856).

todellisen kristillisen ystävällisyyden perikuvaksi, koska hän maksoi Pfeifferin oppaan, kertoi kotinsa olevan aina avoin rouvalle sekä lupasi auttaa kaikessa mahdollisessa.[91] Konsulien suhtautuminen yksin matkaavaa naista kohtaan siis vaihteli suuresti. Pfeiffer itse oli kuitenkin aina kiitollinen saamastaan avusta.

Useat miehet suhtautuivat Pfeifferiin suojelevasti, opettavaisesti ja holhoavasti. Esimerkiksi Konstantinopolissa Pfeifferia ohjeistettiin hylkäämään aikeensa matkata Pyhään maahan vedoten levottomuuksiin ja kulkutauteihin tai jatkamaan matkaansa mieheksi pukeutuneena, mikä oli Pfeifferin mielestä huono idea.[92] Myös laivojen kapteenit neuvoivat yksin matkaavaa rouvaa juoksemaan pakoon ryösteleviä beduiineja ja käärmeitä tai jopa hylkäämään koko hankkeen.[93] Pfeifferia siis neuvottiin useaan otteeseen keskeyttämään matkansa vaarallisuuden takia. Lisäksi miehet usein aliarvioivat hänen kykynsä ja päättäväisyytensä. Pfeiffer ylitti odotukset ja sukupuolirajat sekä näytti, mitä nainen voi saavuttaa omaan päättäväisyyteensä nojautuen.[94]

Pfeifferin päättäväisyys ja rohkeus sekä mentaalinen ja fyysinen kestävyys auttoivat häntä matkalla.[95] Konstantinopolissa Pfeiffer lyöttäytyi eräiden herrasmiesten seuraan retkellä Brussaan, mutta oli kuitenkin kauhuissaan, koska ei ollut aiemmin ratsastanut hevosella. Pfeiffer ei kuitenkaan kertonut kenellekään osaamattomuudestaan, eikä hänen ylpeytensä antanut pyytää apua. Hän peittelikin usein heikkouksiaan, kuten Nasaretin retkellä hän iloitsi palaneesta ihostaan, koska päänsäryn, pahoinvoinnin ja kuumeen aiheuttama kalpeus ei näkynyt muille.[96] Päiväkirjasta välittyy kuva, että Pfeiffer jopa pelkäsi näyttää heikkouksiaan miespuolisille matkakumppaneilleen, etteivät he jättäisi häntä jälkeensä. Pfeifferilla oli enemmän rohkeutta ja kestävyyttä kuin monilla miehillä.[97] Esimerkiksi matkalla Beirutista Damaskokseen Pfeiffer pärjäsi miespuolista matkatoveriaan paremmin jyrkällä vuoristopolulla:”We could not help laughing heartily at our French companion, who could not screw up his

[91] Beyrout, Journey from Beyrout to Cairo and Alexandria, 22.8.1842 Pfeiffer (1856).
[92] Pfeiffer oli lyhyt ja parraton, joten hän ei olisi uskottava miehenä. Matka-asukseen hän valitsi paidan ja leveät turkkilaiset housut. Chapter V Pfeiffer (1856).
[93] 27.5.1842 Pfeiffer (1856).
[94] Watt 1991, 339.
[95] Watt 1991, 340.
[96] Excursion to Brussa, Chapter X Pfeiffer (1856.)
[97] Watt 1991, 346.

courage sufficiently to remain on his horse at the very dangerous points.”[98] Pfeiffer siis oli rohkeampi ja kestävämpi kuin osa hänen herrasmiesmatkakumppaneistaan.

Rohkeudestaan ja päättäväisyydestään huolimatta Pfeiffer vaikutti välillä epävarmalta ja nojaa miehiin turvanaan.[99] Hän päätyikin retkille muiden eurooppalaisten matkailijoiden kanssa. Ryhmäytyminen matkalla mahdollisti matkan laajentamisen, mutta toisaalta Pfeifferin oli tyydyttävä muiden tahtiin.[100] Pfeiffer oli kuitenkin kiitollinen saamastaan suojelusta ja avusta. Hän teki monta retkeä herrasmiessuojelijoidensa kanssa ja oli tyytyväinen, kun itävaltalaiset kreivit hoitivat matkajärjestelyt ja maksut, koska hänelle ne olisivat olleet liian hankalia järjestää.[101] Matkan edetessä voi huomata Pfeifferin itsevarmuuden kasvavan. Egyptissä Suezin retkellä Pfeifferilla oli mukanaan vain paikallinen miespalvelija, jonka kanssa Pfeiffer joutui riitelemään saadakseen tahtonsa läpi.[102] Voi siis sanoa, että Pfeiffer turvautui mielellään herrasmiessuojelijoihinsa, mutta oli myös pystyvä yksinmatkailuun.

Pfeiffer ei myöskään aina kuunnellut saamiaan neuvoja, vaan saattoi kuljeskella Beirutin kaduilla ja basaareilla varoituksista huolimatta kohtaamatta mitään vaarallista.[103] Pfeifferia voi siis kutsua itsepäiseksi, mikä näkyi itämaiden pukeutumissääntöjen vastustamisena. Brissonin mukaan Pfeiffer rikkoikin osin julkisia pukeutumissääntöjä, koska halusi välttää leimatuksi tulemisen ja koki valkoisena kristittynä olevansa turvassa. Paikalliset naiset kokivat pään ja kasvojen peittämisen huivilla turvalliseksi ja vapauttavaksi, koska miehille oli tabu lähestyä tällaista naista.[104] Betlehemissä paikallinen pappi yritti saada Pfeifferin myöntymään pukeutumissääntöihin: hän suostui lisäämään olkihattuunsa huivin, mutta ei peittämään kasvojaan, koska koki sen tukahduttavana.[105] 1800-luvulla naisten ei myöskään ollut sopivaa paljastaa kehoaan, vaikka terveys ja hygienia niin vaatisivat.[106] Tämän käsityksen Pfeiffer oli kuitenkin omaksunut, koska hän valitti, ettei eräässä laivassa ollut hyttejä ja siten mahdollisuutta vaihtaa hikisiä ja likaisia vaatteita.[107] Pfeiffer siis noudatti säädyllistä pukeutumista Euroopan käsitysten mukaisesti, mutta kapinoi itämaiden tapaa peittää kasvot.

---

[98] Journey from Beyrout to Damascus, Balbeck and Mount Lebanon, 1.7.1842 Pfeiffer (1856).
[99] Michaels 2013, 89.
[100] Yksinmatkaaminen oli myös miehille vaarallista Pyhässä maassa. Michaels 2013, 78.
[101] Excursion to the river Jordan and to the Dead Sea, From Jerusalem to Beyrout Pfeiffer (1856).
[102] 28.8.1842 Pfeiffer (1856).
[103] Beyrout Peiffer (1856).
[104] Brisson 2013, 101.
[105] St. John’s Pfeiffer (1856).
[106] Watt 1991, 345.
[107] Journey from Beyrout to Cairo and Alexandria Pfeiffer (1856).

Matkustaessaan naiset hylkäsivätkin sukupuoliroolinsa ja omaksuivat rodullisen roolin.[108] Enää he eivät olleet vain äitejä ja kotirouvia, vaan kokivat itsensä etuoikeutetuiksi länsimaalaisiksi, joilla oli samat oikeudet kuin miehilläkin. Tämä näkyi muun muassa pukeutumissääntöjen rikkomisena, koska matkaaja koki olevansa ensisijaisesti eurooppalainen ja toissijaisesti nainen. Konstantinopolissa myös paikalliset näkivät Pfeifferin ensisijaisesti tämän rodun kautta eli hän oli ensisijaisesti länsimaalainen ja toissijaisesti nainen. Pfeiffer vieraili kahvihuoneessa[109] ja moskeijassa, jossa hän pääsi muiden frankkien kanssa eturiviin turkkilaisten naisten ollessa piilossa parvella.[110] Hän siis pääsi paikkoihin, jotka olivat paikallisilta naisilta kiellettyä. Naisia ei pidetty uhkana eikä vastuullisina eurooppalaisesta valloituspolitiikasta tai väkivallasta, joten he pääsivät paikkoihin, jonne miehet eivät päässeet.[111] Pfeiffer vierailikin useissa haaremeissa, jotka olivat miesmatkaajilta kiellettyjä. Naismatkaajana oli mahdollista nähdä paljon enemmän kuin miesmatkaajana.

Toisinaan Pfeiffer nähtiin ensisijaisesti hänen sukupuolensa kautta, jolloin rotu jäi toissijaiseksi. Esimerkiksi Egyptissä tanssivien dervissien esityksessä Pfeiffer passitettiin muiden naisten tapaan parvelle ja Damaskoksessa hän ei päässyt edes moskeijan pihalle. Lisäksi St. Sabassa Pfeifferia ei päästetty luostariin matkakumppaneidensa kanssa, vaan hänet teljettiin muurien ulkopuoliseen torniin yöksi.[112] Paikallisten silmissä Pfeiffer siis oli useimmiten enemmän nainen kuin eurooppalainen, minkä takia hänen rohkeutensa ja kärsivällisyytensä olivat usein koetuksella. Matkalla naiset etsivät omaa paikkaansa ja vapautuivat saksalaisen yhteiskunnan ja porvarillisten arvojen siteistä.[113] Toisaalta välillä ympäröivän yhteiskunnan ja kulttuurin perinteet ja tavat rajoittivat enemmän kuin kotimaan porvarillinen naiskuva.

Matkansa aikana Pfeiffer kohtasi myös asioita, jotka hän koki epämukavina. Laivalla matkatessaan hän kiinnitti paljon huomiota hyttijärjestelyihin. Tonavalla eräässä höyrylaivassa Pfeiffer kuvaili, kuinka naiset oli pakotettu samoihin hytteihin miesten kanssa ja kuinka järjestely oli epämukava, kiusallinen ja sopimaton. Vastaavasti laivalla Konstantinopolista Beirutiin asiat oli hyvin järjestetty, koska naisilla ja miehillä oli erilliset hytit.[114] Pfeifferille

---

[108] Dabak 1999, 12.
[109] Kahvihuoneet ovat miesten julkisia kokoontumispaikkoja. Qataert 2005, 160.
[110] Residence at Constantinople. – The dancing dervishes Pfeiffer (1856).
[111] Watt 1991, 345.
[112] Excursion to the river Jordan and to the Dead sea, 4.7.1842, Chapter XVI Pfeiffer (1856).
[113] Watt 1991, 343.
[114] 25.3.1842, 17.5.1842 Pfeiffer (1856).

tuntui siis olevan hyvin tärkeää sukupuolien erottelu, ainakin majoituksen suhteen. Hän koki epämukavana ajatuksen huoneen jakamisesta vastakkaisen sukupuolen kanssa.

Pfeifferin mielestä kunnollinen nainen ei hakenut itseensä huomiota.[115] *Frankkinaisena* orientissa hän kuitenkin keräsi monia uteliaita katseita. Esimerkiksi Acressa paššan haaremissa paikalliset olivat hyvin kiinnostuneita Pfeifferista ja tämän lyhyistä hiuksista, joita he myös koskettelivat.[116] Matkaajat edustivatkin maittensa stereotyyppejä ja vieraus ilmeni tietämättömyytenä, kyvyttömyytenä ja erilaisena pukeutumisena.[117] Oli siis luonnollista, että paikalliset olivat kiinnostuneita massasta erottuvasta Pfeifferista. Myös Maschdalanscher kylän väelle eurooppalainen nainen oli harvinainen ilmestys, ja he kerääntyivät Pfeifferin ympärille hypistelemään tätä ja tarjoamaan syötävää, josta osan Pfeiffer otti vastaan.[118] Pfeiffer oli kiitollinen ystävällisyyden osoituksista, mutta ei kuitenkaan pitänyt itseensä kohdistuneesta huomiosta.

[115] Watt 1991, 342.
[116] 19.6.1842 Pfeiffer 81856).
[117] Ollila & Saarelainen 2015, 115.
[118] 2.7.1842 Pfeiffer (1856).

3 Ida Pfeifferin suhtautuminen orientaalisiin naisiin

Matkallaan Orienttiin Ida Pfeiffer kohtasi orientaalisten naisten lisäksi siellä asuvia eurooppalaisia naisia. Beirutissa Pfeiffer tutustui ranskalaiseen naimattomaan Pauline Kandisiin, joka toimi tyttökoulun opettajattarena.[119] Ammattina opettajatar ei ollut köyhyyden sanelema pakko, vaan usein naisen itsensä valitsema. Naisten nähtiin soveltuvan hyvin opettamaan pienempiä lapsia ja tytöt haluttiin pitää naisvaltaisessa ympäristössä.[120] Pfeiffer sai yöpyä neiti Kandisin luona useaan otteeseen ja kertoikin tämän olleen yksi parhaista ihmisistä, joita tapasi matkallaan ja varmasti ikävöisi.[121] Pfeiffer siis ystävystyi ranskalaisen Kandisin kanssa. Hänelle oli todennäköisesti helpompaa ystävystyä eurooppalaisen naisen kanssa, koska heillä oli käytössään yhteinen kieli, jota molemmat ymmärsivät sekä he molemmat olivat kotoisin saman tyylisestä kulttuuripiiristä.

Orientaalisen naisen määrittely ei ole aivan yksinkertaista, koska Pfeiffer kuvasi matkallaan kohtaamiaan naisia, rodusta riippumatta. Itämaalaiset musliminaiset Pfeiffer käsitti orientaalisiksi naisiksi. Itämaalaisen musliminaisen ja eurooppalaisen naisen väliin jää kuitenkin harmaata aluetta. Olivatko myös kristityt tai juutalaiset itämaalaiset naiset sekä orientaaliseen tyyliin pukeutuvat ja käyttäytyvät Itävallan konsulien vaimot orientteja? Juutalaisia ja kristittyjä Pfeiffer kuvasi samaan tapaan kuin muitakin naisia, mutta kertoi heidän olevan nimenomaan kristittyjä tai juutalaisia, mitä hän ei orientaalisten naisten kohdalla maininnut. Esimerkiksi Jerusalemissa hän kuvaili kristittyjen pukeutuvan kuin syyrialaisten eli he peittivät kasvonsa huivilla. Itävallan konsulit perheineen olivat yleisesti ottaen eurooppalaisia. Jobbassa Itävallan konsuli perheineen kuitenkin pukeutui ja asui paikalliseen tyyliin.[122] Pfeiffer ei kertonut oliko konsulin vaimo itämaista vai Euroopasta kotoisin, joten on vaikea sanoa, oliko perhe vain tykästynyt paikallisiin tapoihin vai oliko perheen äiti orientti. Tässä tutkielmassa, Pfeifferin matkapäiväkirjan pohjalta, orientaalisella naisella tarkoitan itämaisia naisia uskonnosta riippumatta.

3.1 Kauneuden etsiminen huntujen takaa

Matkakirjassaan Ida Pfeiffer kuvasi naisia, kuten muutkin naismatkakirjailijat.[123] Dabakin mukaan hänen matkakirjastansa on löydettävissä paljon kuvauksia naisista, mikä kieliin hänen

---

[119] Beyrout Pfeiffer (1856).
[120] Simon 2013, 123.
[121] Journey Beyrout to Cairo and Alexandria Pfeiffer (1856).
[122] 27. 5.1842, Chapter VII Pfeiffer (1856).
[123] Michaels 2013, 86.

kiinnostuksestaan heitä kohtaan. Pfeifferin kiinnostus orientaalisia naisia kohtaan saattoikin johtua tiedonpuutteesta.[124] Toisaalta hän oli lukenut paljon matkakirjoja ja keskustellut Orientissa aiemmin matkanneiden kanssa, joten hänellä oli varmasti jonkinlainen käsitys myös orientaalisista naisista. Lisäksi naismatkaajana häntä todennäköisesti kiinnosti, miten naiset elivät erilaisen kulttuurin keskellä. Hieman Pfeifferia aiemmin Orienttiin matkannut saksalainen Helmuth von Moltke kertoi naisten olevan täysin erilaisia kuin *Tuhannen ja yhden yön tarinoissa*.[125] Pfeifferin käsitykseen naisista saattoivat vaikuttaa vanhat arabialaiset sadut, jotka antoivat Orientista erilaisen kuvan kuin se todellisuudessa oli 1800-luvulla. Hän suhtautuikin orientaalisiin naisiin ennakkoluuloisesti ja heijasteli eurooppalaista käsitystä heistä. Avoin ja ennakkoluuloton suhde vieraaseen kulttuuriin onkin mahdottomuus, sillä se aina koettelee totuttuja näkemyksiä ja johtaa niiden muutokseen.[126] Pfeifferin odotukset ja mielikuvat naisista eivät siis usein kohdanneet. Lisäksi tiedon puute tai todellisuudesta irrallaan oleva tieto ympäröivästä kulttuurista sekä kielimuuri estivät Pfeifferia ymmärtämästä kohtaamiaan orientaalisia naisia.

Itämaiset naiset nähtiin koko orientin ruumiillistumina ja heidät kuvattiin viehättävinä ja riettaina, mitä naismatkakirjailijat pyrkivät välttämään kirjoittaen juuri päinvastaisesti.[127] Pfeifferin kuvaus orientaalisista naisista poistikin useimmissa tapauksissa heidän viehätysvoimansa. Jerusalemin naisia hän kuvasi seuraavasti: jo 26- tai 28-vuotiaat naiset näyttivät kulahtaneilta ja rumilta, jonka lisäksi heillä oli tavanomaiset kasvot ja he olivat tukevia.[128] Monet naiset menivät nuorena naimisiin, usein järjestetyn avioliiton kautta, ja heitä arvostettiin ennen kaikkea poikien synnyttäjinä.[129] 28-vuotias nainen oli siis todennäköisesti ollut naimisissa jo kymmenen vuotta ja saanut useita lapsia, eikä siis ollut enää nuori kaunis tyttönen, vaan useamman lapsen äiti.

Matkakirjassaan Pfeiffer kuvaili paljon naisten kauneutta ja tuntui usein etsivän naisten kauniita kasvoja. Hän oli kuullut kuvauksia orientaalisen naisen kauneudesta ja oletti myös löytävänsä kauniita naisia kaikkialta. Pfeiffer kertoi kauneimpien naisten löytyvän Smyrnasta ja harmitteli kuinka ei myöhemmin löytänyt kauniimpia.[130] Hän oli selvästi pettynyt, kun

---

[124] Dabak 1999, 106.
[125] Marchand 2009, 145.
[126] Ollila & Saarelainen 2015, 11.
[127] Brisson 2013, 97–99.
[128] St. John's Pfeiffer (1856).
[129] Keddie & Baron 1992, 6–7.
[130] 20.5.1842 Pfeiffer (1856).

todellisuus ei vastannutkaan kuvaa orientaalisista naisista kauniina. Kasvojen lisäksi Pfeiffer kiinnitti huomiota naisten vartaloihin. 1800-luvulla kurvikkaat vartalot olivat vielä muodissa ja vartalon muotoja korostettiin korsetin avulla.[131] Haaremissa vieraillessaan hän kuitenkin kertoi, ettei nähnyt kauneutta paitsi, jos paikalliset tulkitsevat tukevuuden kauneutena.[132] Orientaalisen naisen vaatetus pyrki peittämään, ei korostamaan vartaloa, joten hän tulkitsi tilannetta länsimaalaisen silmin. Pfeifferin jatkuva kauneuden metsästys voi olla seurausta orientalistisesta naiskuvasta, joka ei vastannut todellisuutta.

Pfeiffer kiinnitti paljon huomiota orientaalisten naisten vaatetukseen, jota hän matkakirjassaan kuvaili yleensä negatiiviseen sävyyn ja osin yleisti tämän myös naisiin itseensä. Hänen mukaansa tyypillinen turkkilainen asu koostui leveistä housuista, kaftaanista ja huivista kasvojen ja pään suojana. Pitkä, yleensä sininen, puku sekä pään ja kasvot suojaava huivi oli yleisiin orientaalisen naisen vaatetus, jota hän kuvasi yksitoikkoiseksi, likaiseksi ja köyhäksi.[133] Pfeiffer loikin vaatetuksen avulla kuvaa naisista köyhinä ja likaisina. Hän yritti poistaa stereotyyppisen sensuaalisuuden orientaalisten naisten kuvauksista esittämällä toisia stereotypioita ja esineellistämällä heidät.[134] Toisaalta hän kuvasi huntuun sonnustautuneen turkkilaisnaisen näkyvissä olleita silmiä kauniiksi ja liekehtiviksi,[135] mikä omalla tavallaan ylläpiti stereotypiaa orientaalisesta naisesta sensuaalisena ja mystisenä.

Vaatetuksessa Pfeifferia ihmetyttivät tyypillisestä poikkeavat orientaalisten naisten asut. Esimerkiksi vuoriheimon asua hän kuvasi merkilliseksi ja epäkäytännölliseksi tinasarvi-päähineen vuoksi. Lisäksi hän kuvasi Egyptin rikkaiden luokkien naisten musliinista ja mustasta silkistä koostuvaa huntua eriskummalliseksi ja lepakon siipiä muistuttavaksi.[136] Pfeiffer ei siis arvostanut paikallisia eroja vaatetuksessa, vaan koki kaiken erilaisen oudoksi ja eriskummalliseksi. Hän ei ihastellut asujen eroavaisuuksia ja pitänyt niitä rikkautena, vaan koki ne jopa epäsopivina. Siististi eurooppalaiseen musliinipukuun pukeutuneet naiset olivat Pfeifferin mielestä elegantteja.[137] Hänen käsityksensä sopivasta pukeutumisesta oli siis vahvasti eurosentrinen ja Euroopan kauneusihanteita mukaileva. Viktoriaanisen ihanteen mukaan siveellinen, säädyllinen ja vaatimaton pukeutuminen oli muodissa, minkä lisäksi muun muassa

---

[131] Johnson.
[132] 19.6.1842 Pfeiffer (1856).
[133] Residence at Constantinople – The dancing dervishes ja 13.6.1842 Pfeiffer (1856).
[134] Dabak 1999, 105.
[135] Chapter IV Pfeiffer (1856).
[136] 2.7.1842, 22.8.1842 Pfeiffer (1856).
[137] Chapter XVI Pfeiffer (1856).

kalpeus tai vaaleus, heiveröisyys ja perinteisten sukupuoliroolien noudattaminen nähtiin kauniina.[138] Pfeiffer siis kuvaa ja arvostelee orientaalisten naisten vaatetusta oman eurooppalaisen naiskäsityksen pohjalta, mutta sekoittaa siihen Orienttiin liitettyjä stereotypioita.

Stereotypian mukaan orientaalisen naisen seksuaalisuus oli peitossa hunnun alla, mutta paikalliset naiset kokivat huivin tai hunnun turvallisena ja vapauttavana, sillä miehille oli tabu lähestyä tällaista naista.[139] Monet muslimien tavat johtavat juurensa aikaan ennen islamia, jolloin esimerkiksi huntu oli yläluokan naisten statussymboli ja kielletty prostituoiduilta. Naisten hunnuttautuminen ja eristäytyminen julkisesta tilasta olivat seurausta ajatuksesta, että perheen kunnia lepäsi vaimojen ja tyttärien puhtauden ympärillä ja heitä arvostettiinkin poikien synnyttäjinä. Hunnuttautuminen viesti myös aviomiehen suojelua ja vapautta ulkotöistä eli se oli siis ennen kaikkea kaupunki ja luokka ilmiö. Kaupungissa naisilla olikin enemmän oikeuksia, mutta maalla asuvilla naisilla oli enemmän vapautta. Lisäksi Pohjois-Afrikassa naisten asema oli vapaampi kuin Arabian niemimaalla. Naiset eivät myöskään aina välttämättä noudattaneet heille asetettuja sääntöjä.[140]

Orientaalisen naisen pukeutumisessa kaikista eniten Pfeifferille huolta aiheuttikin huntu. Pfeifferin mielestä huntujen kulttuuri oli ärsyttävä, harmillinen sekä kiusallinen ja hän suhtautui siihen ahdistuneesti, huolestuneesti, pelokkaasti sekä säälien.[141] Hän totesikin kasvot peittävän huivin vaimentavaksi tai tukahduttavaksi.[142] Ei ole varmaa viittasiko Pfeiffer hunnun vaimentavuudella ja tukahduttavuudella fyysisen ominaisuuden lisäksi myös naisten oikeuksiin. Naisena hän ei kuitenkaan itse suostunut pukemaan kasvot peittävää huivia, jolla hänen olisi pitänyt kietoa[143] päänsä ja kasvonsa.[144] Brissonin mukaan huivista tai hunnusta kieltäytyminen kieli vaikeudesta ymmärtää sen tarkoitusta orienttiyhteiskunnassa ja tuloksena oli negatiivinen kuva hunnutetusta orientaalisesta naisesta. Lisäksi Itämaissa hunnuttautuminen teki julkisesta tilasta seksittömän, kun taas Euroopassa se teki orientaalisista naisista hyvin seksualisoituja, minkä takia eurooppalaiset naiset välttivät hunnun käyttöä seksualisoinnin pelossa.[145] Pfeiffer ei siis välttämättä ymmärtänyt hunnun tai huivin merkitystä orienttiyhteiskunnassa, minkä takia hän suhtautui siihen hyvinkin negatiivisesti ja kieltäytyi pukemasta

---

[138] Johnson.
[139] Brisson 2013, 101.
[140] Keddie & Baron 1992, 3, 6, 9, 12–13.
[141] Brisson 2013, 101.
[142] Chapter VII Pfeiffer (1856).
[143] Englannin *muffle* -sanan voi kääntää suomeksi myös sanoilla hiljentää, vaimentaa tai kääriä.
[144] St. John's Pfeiffer (1856).
[145] Brisson 2013, 102–103.

sitä. Syynä saattoi olla myös käytännölliset syyt tai hän tulkitsi hunnun eurooppalaisten orientalististen stereotypioiden mukaan: länsimaisena naismatkaajana hän koki hunnun alentavana ja pelkäsi sen seksualisoivan hänet.

Matkakirjassaan Pfeiffer raportoi myös hunnun puuttumisesta. Hänen mukaansa Jerusalemissa lähes kaikilla naisilla ja tytöillä oli huivi tai huntu julkisilla paikoilla. Maaseudulla ja Egyptissä Pfeiffer huomautti, että vain osa naisista peitti kasvonsa hunnulla.[146] Negatiivinen suhtautuminen orientaalisiin naisiin paljastaa kirjoittajan omat ennakkoasenteet säädyllisyyteen ja seksuaalisuuteen liittyen: kristilliset säännöt estävät ymmärtämästä kulttuuria.[147] Pfeiffer kuvasikin ilman huntua pyykkääviä ja puutarhatöitä tekeviä naisia puolialastomiksi.[148] Hän siis heijasti eurooppalaisia ja kristillisiä käsityksiä säädyllisyydestä orientaalisiin naisiin ja koki vähemmän vaatetuksen epäsopivana. Pfeifferin mielipiteet olivat kolonialismin mukaiset, ja hän ymmärsi oman ylivaltansa Orienttiin nähden, mutta hän kuitenkin katsoi heitä alaspäin sekä sympatisoi.[149] Hän siis koki olevansa parempi kuin orientaaliset naiset ja sääli heitä alempiarvoisina, surkeina ja köyhinä.

Eurooppalaisen näkemyksen pohjalta Pfeiffer koki ongelmalliseksi itämaiden naisten huonot olot.[150] “I was astonished at the difference between the fine strongly-built men and the ugly disgusting women and neglected children”.[151] Pfeifferin oli siis hankala hyväksyä kohtaamaansa köyhyyttä ja siitä johtuvaa hygienian puutetta. Pfeiffer ei tuntenut yhteenkuuluvuutta orientaalisen naisen kanssa, vaan näki tämän eurooppalaisen naisen vastakohtana.[152] Hänen mukaansa tyypillinen orientaalinen nainen oli likainen ja köyhä, kun taas eurooppalainen nainen oli siisti, vaikka ei ollutkaan aina rikas. Orientalistisen käsityksen mukaisesti Pfeiffer siis näki itsensä ja muut länsimaalaiset naiset parempina kuin orientin naiset.

---

[146] St. John’s, 9.7.1842, 19.8.1842 Pfeiffer (1856).
[147] Brisson 2013, 107.
[148] 9.7.1842 Pfeiffer (1856).
[149] Dabak 1999, 104, 106–107.
[150] Watt 1991, 346.
[151] 19.8.1842 Pfeiffer (1856).
[152] Dabak 1999, 108.

3.2 Negatiivisesta varautuneisuudesta kiitollisuuteen

Pfeiffer päätyi usein tarkastelemaan naisia etäältä johtuen kielitaidon puutteesta. Hän tarkkaili naisia ryhmänä, eikä niinkään yksilöinä, sekä luokitteli ja järjesteli heitä.[153] Esimerkiksi Konstantinopolissa Pfeiffer kuvasi moskeijan puutarhan naisia etäältä ilman kontaktia heihin:

> "Here several hundred ladies reclined on the grass in varied groups, surrounded by their children and their nurses, the latter of whom are all negresses. Many of these Turkish women were smoking pipes of tobacco with an appearance of extreme enjoyment, and drinking small cups of coffee without milk. Two or three friends often made use of the same pipe, which was passed round from mouth to mouth. These ladies seemed also to be partial to dainties: most of them were well provided with raisins, figs, sugared nuts, cakes, etc., and ate as much as the little ones."[154]

Vaikka Pfeiffer kuvasi naisia usein etäältä, hän kuvasi heitä tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Hänen kuvauksissaan naisista toistui ja korostui ulkonäkö sekä vaatetus, mutta myös paikalliset tavat, kulttuuri ja yhteiskunnallinen asema.

Koti oli perinteisesti naisten valtakuntaa ja teemana feminiininen. Se oli paikka, jossa naiset viettivät suuren osan ajastaan ja hoitivat kotityönsä. Äideillä olikin perheen sisällä vahva vaikutusvalta.[155] Pfeiffer kuvasi tyypillistä orientaalista kotia hyvin yksityiskohtaisesti:

> "Swelling divans, covered with the richest stuffs, lined the walls, which, tastefully ornamented with mirrors and painted and sculptured arabesques, and further decked with mosaic and gilding, displayed a magnificence of which I could not have formed a conception. [--] The floor was also of marble, forming beautiful pictures in the most varied colours; and over the whole scene was spread that charm so peculiar to the Orientals, a charm combining the tasteful with the rich and gorgeous. The apartment in which the women dwell, and where they receive their more confidential visitors, are similar to the one I have just described, except that they are smaller, less richly furnished, and completely open in front."[156]

Hän vaikutti ällistyneeltä orientaalisen kodin runsaasta koristelusta ja yltäkylläisyydestä sekä huomauttaa kotien jaosta naisten ja miesten tiloihin. Kaupungeissa kodit olivat jyrkemmin jakautuneet *haremlik* eli naisten tiloihin ja *selamlik* eli miesten tiloihin.[157] Arabian *harim* tarkoittaakin osaa taloudesta, joka on miehiltä kielletty ja tarkoitettu kotitöille.[158] Koti oli myös

---

[153] Dabak 1999, 107.
[154] Residence at Constantinople – The dancing dervishes Pfeiffer (1856).
[155] Keddie & Baron 1992, 11.
[156] 3.7.1842 Pfeiffer (1856).
[157] Qataert 2005, 152.
[158] Keddie & Baron 1992, 11.

uusien innovaatioiden kokeilemisen tyyssija: naiset kokeilivat uusia Euroopasta lähtöisin olevia muotivillityksiä, kuten korsettia 1800-luvulla, ensin kotona ja toivat ne julkiseen tilaan, mutta pukeutuivat käytännössä koko kehon peittävään huiviin.[159] Käytännössä uudet muotivillitykset eivät siis näkyneet julkisessa tilassa, eivätkä matkailijat voineet huomata kehitystä. Kuitenkin 1800-luvun uudistusten myötä julkinen ja yksityinen tila sekä sukupuolten tarkka erottelu alkoivat rakoilla teollistumisen ja naisten työllistymisen seurauksena. Naiset tulivat näkyvämpinä julkiseen tilaan, usein esiliinana toimivan vanhemman naisen tai miespuolisen sukulaisen kanssa.[160] Perinteisesti naisen työtä oli kodista huolehtiminen ja mies toimi perheen elättäjänä. Maaseudulla naisten tehtäviin kuului myös puutarhasta/kasvimaasta huolehtiminen ja veden haku oli nuorten tyttöjen vastuulla. Vaikka naisille oli mahdollista ansaita, rahat annettiin yleensä miespuoliselle holhoojalle, mutta naisilla oli kuitenkin oikeus omiin myötäjäisiinsä. Taloudellisesti itsenäisimpiä olivat vanhemmat naiset ja erityisesti lesket.[161]

Michaelsin mukaan haaremeista kertominen oli lähes vaatimus naisten matkakirjoissa, koska sinne pääsivät vain naiset.[162] Naismatkaajana Pfeiffer vierailikin useissa haaremeissa ja kertoi niiden kaikkien olevan samanlaisia, mutta toisissa naiset ja orjattaret olivat kauniimpia. Matkakirjassaan hän kuvasi haaremin naisia luku- ja kirjoitustaidottomiksi, kielitaidottomiksi, tietämättömiksi sekä uteliaiksi, mutta myös kaikenlaista työtä halveksuviksi: he viettivät aikaansa tyynyillä löhöillen, kahvia juoden, vesipiippua poltellen ja juoruillen.[163] Eurooppalaisen käsityksen mukaan haaremi oli pullollaan ihmisiä ja siellä asuvat naiset olivat orjavaimoja, jotka olivat eurooppalaisia sisariaan paljon kahlitumpia. 1800-luvun loppua kohden haaremien laajat kotitaloudet alkoivat pienenemään ja niiden sisustus muistuttamaan länsimaalaista kotia.[164] Haaremissa vierailleiden näkemykset olivat usein rajoittuneita, koska kielimuuri rajoitti kommunikointia, vierailijoita ei päästetty varsinaisiin asuintiloihin sekä haaremin naiset olivat valikoivia antamistaan tiedoista.[165] Pfeiffer kertoikin keskustelun olleen varsin kuivaa, koska heidän oli turvauduttava tulkkiin, joten hän joutui arvailemaan mitä haaremin naiset oikeasti halusivat sanoa.[166] Haaremissa kasvaneet naiset kuvaavat sitä päivittäisten askareiden, kuten käsityöt, opiskelu, lastenhoito, kautta, eikä juonittelun ja vapaa-ajan

[159] Qataert 2005, 151–152.
[160] Khalapyan 2013, 33–35.
[161] Simon 2013, 109–111.
[162] Michaels 2013, 87.
[163] 19.6.1842 Pfeiffer (1856).
[164] Akşit 2013, 135–136.
[165] Brisson 2013, 106.
[166] 19.6.1842 Pfeiffer (1856).

tyyssijana.[167] Pfeifferin näkemys haaremista oli siis rajoittunut, mikä osaltaan johti negatiiviseen kuvaan haaremin naisista.

Vaikka Pfeiffer ei erityisesti pitänyt haaremin naisista, löysi hän heistä jotakin myönteistä sanottavaa. Wattin mukaan Pfeiffer näki itämaiset naiset luottavaisina, enimmäkseen tietämättöminä, uteliaina ja laiskoina, mutta toisaalta onnellisempina kuin eurooppalaiset naiset.[168] Laiskasta uteliaisuudesta, tietämättömyydestä ja välinpitämättömyydestä huolimatta Pfeiffer arveli haaremin naisten olevan onnellisempia kuin eurooppalaisten. Lisäksi Egyptissä useat arabinaiset antoivat Pfeifferille syötävää ja opettivat hyödyllisiä taitoja kuten, miten Niilin vedestä saa kirkasta mantelien tai aprikoosien avulla. Hän jopa ihmetteli, kuinka oli tehnyt arabinaisiin niin hyvän vaikutuksen, että yksi heistä tunnisti ja muisti hänen nimensä vielä myöhemminkin.[169] Erityisen positiivisena hän siis koki arabinaisten avun ja huomaavaisuuden. Vaikka matkallaan Pfeiffer tuntui suhtautuvan orientaalisiin naisiin usein varauksella ja ennakkoluuloisesti, hän näki naisten avuliaisuuden ja ystävällisyyden positiivisena ja sydäntä lämmittävänä.

Orienttiyhteiskunnan sukupuoliroolit aiheuttivat Pfeifferissa hämmästystä. Hän tokaisi Beirutissa: “What a difference between an Oriental and a European woman!”, kun kuuli, että mies hoitaa kotitaloustyöt ja naisen tehtävä oli leikkiä lasten kanssa ja juoruilla naapureille.[170] Pfeiffer oli yksin elättänyt ja kasvattanut poikansa miehensä jouduttua työttömäksi. Hän identifioikin itsensä työteliääksi kotirouvaksi ja omistautuneeksi äidiksi, eikä pitänyt joutilaista seurapiirien hienoista naisista.[171] Pfeiffer kenties hieman kadehti, kuinka hyvin orientaalisten naisten aviomiehet pitivät heistä huolta, mutta halveksi joutilaisuutta ja laiskuutta. Hänelle ei sopinut ajatus laiskuudesta ja joutilaisuudesta, vaan aika oli hyvä käyttää johonkin mielekkääseen. Pfeifferin mukaan äitiys oli kauneimpia ja jaloimpia tehtäviä naisena, mutta omisti vallankumouksellisen ajatuksen naisten pidemmälle kouluttautumisesta.[172] Vielä 1800-luvun alkupuolella tyttöjen koulutus oli mahdollista vain kaupunkien rikkaimmille ja uskonto vaikutti vahvasti koulutukseen. Poliittisen kehityksen, taloudellisten tarpeiden ja länsimaiden painostuksen ansiosta koulutusta alettiin tarjota valtion toimesta myös tytöille, vaikka heidän koulutusasteensa pysyi poikia matalampana. Eurooppalaisten vaikutus näkyikin vahvasti

---

[167] Brisson 2013, 105.
[168] Watt 1991, 346.
[169] 19.6.1842, 8.8.1842, 19.8.1842, 27.8.1842 Pfeiffer (1856).
[170] 25.5.1842 Pfeiffer (1856).
[171] Watt 1991, 344.
[172] Watt 1991, 348–349.

koulutuksessa: lähetyssaarnaajien ylläpitämät koulut levittivät kristinuskoa ja pyrkivät kouluttamaan tytöistä äitejä ja kotirouvia.[173] Turkin alueen kouluissa vaikuttikin vahva saksalainen antifeministinen ideologia: *kinder und küche* eli lapsia ja keittiö.[174]

Lisäksi Pfeiffer kuvasi orientaalisten naisten ja orienttiyhteiskunnan arkisempia ja erityisiä tapoja ja toimia. Naiset hakemassa ja kantamassa vettä päänsä päällä sekä yleensä hopeisten kolikoiden asettaminen pään ympärille olivat hänen mukaansa yleisiä tapoja orientissa ja varsinkin Lähi-Idän maissa.[175] Naismatkaajana Pfeiffer pääsi todistamaan itämaisia häitä, mikä oli sallittua vain harvoille.

> "After the marriage ceremony, which is always performed during the forenoon, the young wife is compelled to sit for the remainder of the day in a corner of the room with her face turned towards the wall. She is not allowed to answer any question put by her husband, her parents, or by any one whatever; still less is she permitted to offer a remark herself. This silence is intended to typify the bride's sorrow at changing her condition. During my visit, the bridegroom sat next to his bride, vainly endeavouring to lure a few words from her. On my rising to depart, the young wife inclined her head towards me, but without raising her eyes from the ground."[176]

Pfeifferin matkakirjan kuvauksesta voi huomata, että orienttiyhteiskunnassa oli erilaisia tapoja eurooppalaisiin tapoihin verrattuna ja että erilaiset tavat saattoivat hieman ihmetyttää. Monet naiset avioituivat nuorina ja avioliitot olivat usein järjestettyjä, jonka lisäksi aviopari asui usein aviomiehen isän luona ensimmäisen pojan syntymään asti.[177] Naimisissa olevat naiset eivät juuri koskaan työskennelleet, vaan keskittyivät kodin ja lasten hoitoon. Naisten kouluttautuminen ja työllistyminen nostivatkin naimaikää.[178] Avioerot olivat sallittuja ja suhteellisen yleisiä alempien kansanosien keskuudessa, mutta moniavioisuus ei ollut kovin yleistä muslimien keskuudessa.[179]

Orjuus oli osa ajan orienttiyhteiskuntaa ja myös Pfeiffer vieraili orjamarkkinoilla ja kuvasi kohtaamiaan orjanaisia. Konstantinopolissa hän kertoi ilokseen, että he eivät ole yhtä kaltoinkohdeltuja kuin eurooppalaiset ovat tottuneet kuvittelemaan: orjattaria on vaikea erottaa emännistään, koska ainoa eroavaisuus oli tummempi ihonväri. Haaremissa hän taas ihmetteli

---

[173] Simon, 2013, 114–115, 120–121.
[174] Akşit 2013, 142.
[175] Chapter X Pfeiffer (1856).
[176] St. John's Pfeiffer (1856).
[177] Keddie & Baron 1992, 7.
[178] Simon 2013, 125–127.
[179] Qataert 2005, 113.

orjattarien maalattuja kulmia ja ripsiä sekä hennatatuointeja, sinisiä huulia ja nenärenkaita. Sekä Konstantinopolissa, että haaremissa orjattarilla oli käytössään samat mukavuudet kuin emännillään, eivätkä siis vaikuttaneet orjilta. Pfeiffer kertoikin useaan otteeseen olevansa iloinen orjattarien hyvästä ja ystävällisestä kohtelusta.[180] Brissonin mukaan Pfeifferilla oli hankaluuksia ymmärtää orjattarien hyvää asemaa tai sitä, miten orjuus toimi Osmaanien valtakunnassa. Osmaanien valtakunnassa useimmat naisorjat elivät kuin adoptiotyttäret tai palvelijat: vain kauneimmista ja hienostuneimmista tuli haaremiorjattaria, jotka saivat koulutuksen haaremin vanhemmilta naisilta sekä eunukeilta.[181] Orjat olivat kuitenkin usein seksuaalisesti alisteisia isännälleen. Lisäksi muslimi ei voinut olla orja, vaan orjat olivat muualta vangittuja/vankeja tai ostettuja.[182] Kuvauksessaan Pfeiffer ei nostanut orjanaisen seksualisointia esiin, vaan heijasti eurooppalaisten ideaa amerikkalaisesta orjuudesta.[183] Hän joutui muuttamaan käsitystään orjuudesta positiivisempaan suuntaan. Kairossa hän kuitenkin kertoi, että orjia kohdellaan huonosti ja siellä orjat eivät vaikuttaneet yhtä iloisilta ja huolettomilta, kuten Konstantinopolissa.[184] Pfeiffer huomasi, että amerikkalainen orjuus ei pätenyt kaikkialla, mutta sai ristiriitaisen kuvan orjien kohtelusta Osmaanien valtakunnassa.

Pfeifferin suhtautuminen orjuuteen vaikuttikin ristiriitaiselta. Hän tuntui olevan orjuutta vastaan, mutta oli kuitenkin innokas vierailemaan orjamarkkinoilla. Konstantinopolin orjamarkkinoilla hän kertoi säälivänsä orjia ja myös eurooppalaisten ostavan orjia, jotka näin vapautuivat ja usein pysyivät isäntänsä palveluksessa. Kairossa Pfeiffer taas teeskenteli haluavansa ostaa orjan, jotta pääsisi yksityiseen tilaan näkemään kauneimmat orjat.[185] Euroopassa ei ollut orjuutta ja eurooppalaisen kuvan mukaan amerikkalainen orjuus oli luonteeltaan julmaa, joten orjuutta ylipäätään oli varmasti vaikea hyväksyä ja orjien hyvä kohtelu saattoi oudoksuttaa. Orjamarkkinat olivatkin äärimmäisen valtaepäsymmetrisiä tiloja, joissa vapailla naismatkaajilla oli valta-asema.[186] Pfeiffer oli siis periaatteessa orjuutta vastaan, mutta kuitenkin hyvin kiinnostunut orjamarkkinoista. Hän ei myöskään tuominnut orjuutta suoraan, vaan Osmaanivaltakunnan orjuus herätti hänessä mielenkiintoa ja ihmetystä sekä haastoi hänen aiempaa käsitystään orjuudesta.

---

[180] Residence at Constantinople. – The dancing dervishes, Slave-market, 19.6.1842 Pfeiffer (1856).
[181] Brisson 2013, 110–111.
[182] Keddie & Baron 1992, 11.
[183] Brisson 2013, 110.
[184] Chapter XVI Pfeiffer (1856).
[185] Slave-market, Chapter XVI Pfeiffer (1856).
[186] Brisson 2013, 110.

4 Lopuksi

Itävaltalainen Ida Pfeiffer kirjoitti ensimmäisestä matkastaan matkapäiväkirjan, jonka hän myöhemmin julkaisi. Pfeifferia voisi luonnehtia uranuurtajaksi saksankielisten maiden naisten matkakirjoittamiseen ja varsinkin yksin matkaamiseen. Hän matkusti pyhiinvaeltajana, mutta otti matkastaan kaiken irti vierailemalla paikallisissa nähtävyyksissä. Rohkeus, päättäväisyys ja itsepäisyys auttoivat häntä itsenäisellä matkalla. Pfeiffer kuitenkin mieluusti hyväksyi apua varsinkin paikallisilta naisilta ja Itävallan konsuleilta. Hänen oli mahdollista laajentaa matkaansa ryhmäytymällä eurooppalaisten miespuolisten matkailijoiden kanssa, jotka tarjosivat turvaa yksin matkustavalle naiselle. Yksin matkaavaan naiseen suhtauduttiin usein auttavaisesti tai holhoavasti ja toisaalta aliarvioiden ja epäillen. Pfeiffer ei kuitenkaan uskonut kehotuksiin kääntyä takaisin, jättää tekemättä asioita tai pukeutua mieheksi. Hän usein kokikin tarvetta osoittaa olevansa yhtä hyvä matkaaja kuin miehet, ellei parempi, mikä johti heikkouksien peittelyyn. Paikallisten suhtautumisessa Pfeifferiin oli nähtävissä ristiriitaisuuksia etuoikeutetun eurooppalaisuuden ja naiseuden välillä. Toisinaan hänet nähtiin ensisijaisesti rotunsa kautta ja toisinaan sukupuolensa. Pfeifferille tuotti ongelmia paikallisen kielen taidon puute, mutta siitäkin hän selvisi kekseliäisyyden avulla.

Pfeiffer kertoi arvelevansa orientaalisten naisten olevan eurooppalaisia sisariaan onnellisempia sekä ylistää heidän avuliaisuuttaan ja hyväntahtoisuuttaan. Yleisesti ottaen orientaalisten naisten kuvaus ja heihin suhtautuminen oli negatiivista: he olivat sivistymättömiä, likaisia ja köyhiä. Kuvaus mukailee ajan orientalistisia näkemyksiä, mutta Pfeiffer riisti naisten kuvauksista sensuaalisuuden ja mystisyyden. Toisaalta Pfeiffer kuitenkin etsi naisista jatkuvasti kauneutta ja pettyy kun hänen odotuksensa eivät täyttyneet. Erityisen hankalaksi Pfeiffer koki orientaalisten naisten käyttämän hunnun, jonka hän kokee tukahduttavaksi, kiusalliseksi ja jopa pelottavaksi. Hän ei ymmärtänyt hunnun tuovan turvaa ja vapautta sitä käyttäneille naisille, vaan tulkitsi sitä eurooppalaisesta orientalistisesta näkökulmasta. Vielä nykypäivänäkin varsinkin musliminaisen huntu herättää paljon tunteita, usein negatiivisia, ja se yhdistetään naisten alistettuun asemaan. Tarjolla oleva tieto ei kuitenkaan auta ymmärtämään toista kulttuuria, jos ei ole itse tietoinen omista asenteistaan ja ennakkoluuloistaan sekä valmis muuttamaan niitä.

Pfeifferin kuvaukset orientaalisista naisista sekä hänen suhtautumisensa heihin olivat ristiriitaisia ja heijastelivat saksalaista ideaa orientista. Lisäksi kristilliset arvot ja porvarillinen naiskuva ohjasivat vahvasti hänen ennakkoluulojaan ja käsityksiään orientista. Ennakkoluulot ja

asenteet olivat niin syvällä Pfeifferissa, ettei hän pystynyt niitä täysin muuttamaan, vaikka uusi kulttuuri haastoikin niitä vahvasti. Lopputuloksena oli ristiriitainen ja osin negatiivinen kuva orientista ja sen naisista. Pfeiffer oli kiinnostunut kohtaamaan itselleen vieraita kulttuureita, mutta syvältä kumpuavat asenteet ja ennakkoluulot estivät häntä nauttimasta ja todella arvostamasta sitä.

Marchandin mukaan Pfeifferia ei ole tutkittu osana orientalismin historiaa, koska hänen kertomuksensa on nähty liian ristiriitaisina, epätieteellisinä ja kristillisten arvojen rajoittamina.[187] Juuri erilaisuuden takia Pfeifferia ja muita naismatkaajia olisi mielenkiintoista tutkia osana orientalismin historiaa. Tämä auttaa ymmärtämään orientalismia aikaisempaa moniulotteisempana ilmiönä ja toisi lisää tietoa naisista orientalistisina toimijoina sekä heidän roolistaan orientalismin muovaamisessa. Ristiriitaisuuden takia on mielekästä myös pohtia erilaisten ideologioiden yhteisvaikutuksia. Lisäksi orientissa asuvien länsimaisten naisten, kuten ranskalaisen opettajattaren Pauline Kandisin, kokemuksista voi löytyä mielenkiintoista tietoa eurooppalaisuuden ja orientin kohtaamisesta sekä sopeutumisesta ja asenteiden muutoksesta.

[187] Marchand 2009, 146.

Lähteet

Alkuperäislähde:

Peiffer, Ida: A Visit to the Holy Land, Egypt, and Italy. Alkuteos: Reise einer Wienerin in das Heilige Land (1856). Eng. H. W. Dulcken. Project Gutenberg, 2004.

Tutkimuskirjallisuus:

Akşit, Elif Ekin: Girls' institutes and the rearrangement of the public and the private spheres in Turkey. Teoksesssa: *A Social History of Late Ottoman Women: New Perspectives*. Toim. Köksal, Duygu ja Falierou, Anastasia. BRILL, 2013, 133–152. ProQuest Ebook Central.

Bassan, Fernande: Chateaubriand, Lamartine, Nerval, and Flaubert in Palestine. *University of Toronto Quarterly* 33, no. 2 (1964): 142–163.

Brisson, Ulrike: Discovering Scheherazade. Representations of Oriental Women in the Travel Writing of Nineteenth-Century German Women. *Women in German yearbook* (29) 2013, 97–117. https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=mlf&AN=2014790038&site=ehost-live&scope=site [haettu 16.9.2024].

Dabak, Shubhangi: *Images of the Orient in the travel writings of Ida Pfeiffer and Ida Hahn-Hahn.* Doctoral theses. Michigan State University 1999. https://doi.org/doi:10.25335/fb8m-na83 [haettu 18.9.2024].

Historia: historisismi. Tieteen termipankki 19.12.2024. Historia:historisismi – Tieteen termipankki [haettu 19.12.2024].

Ihalainen, Pasi ja Valtonen Heli: Kielen kautta menneisyyteen. Teoksessa: *Sanat siltana menneeseen: kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Toim. Ihalainen Pasi ja Valtonen Heli. Helsinki: Gaudeamus, 2022.

Johnson, Nikita: Beauty Ideals Through A Historical Lens. Verkkosivulla *No Pain, No Gain: Portrayals of Beauty in Reality TV*. Beauty Ideals Through A Historical Lens – No Pain, No Gain: Portrayals of Beauty in Reality TV [haettu 16.12.2024].

Keddie, Nikki R ja Baron, Beth: *Women in Middle Eastern History: Shifting Boundaries in Sex and Gender*. Yale University Press, New Haven 1992.

Khalapyan, Hasmik: Theather as career for ottoman Armenian women 1850 to 1910. Teoksesssa: *A Social History of Late Ottoman Women: New Perspectives*. Toim. Köksal, Duygu ja Falierou, Anastasia. BRILL, 2013, 31–46. ProQuest Ebook Central.

Kostiainen, Auvo, et al. *Matkailijan ihmeellinen maailma: matkailun historia vanhalta ajalta omaan aikaamme*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.

Marchand, Suzanne L.: *German Orientalism in the Age of Empire: Religion, Race, and Scholarship.* Washington: German Historical Institute, 2009.

Michaels, Jennifer: An Unusual Traveler. Ida Pfeiffer's Visit to the Holy Land in 1842 in Trvaels too the "Holy Land". Quest. Issues in Contemporary Jewish History. *Journal of the Fondazione* CDEC (6) 12/2013, 68–89. https://www.quest-cdecjournal.it/an-unusual-traveler-ida-pfeiffers-visit-to-the-holy-land-in-1842/ [haettu 16.9.2024].

Mills, Sarah: *Discourses of difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism*. Routledge, 1991.

Ollila, Anne ja Saarelainen, Juhana (toim.): *Kosmopoliittisuus, monikulttuurisuus, kansainvälisyys. Kulttuurihistoriallisia näkökulmia*. Turun yliopisto 2015.

Orientalism, Sense 3. Oxford English Dictionary, Oxford UP, 2023. https://doi.org/10.1093/OED/3736764181. [haettu 29.10.2024].

Qataert, Donald: *The Ottoman Empire 1700-1922*. Cambrige University Press, 2005.

Said, Edward W.: *Orientalismi*. Alkuteos: Orientalism (1978). Suom. Pitkänen, Kati. Gaudeamus University Press, Helsinki 2011.

Sakhnini, Mohammad: James Silk Buckingham (1786–1855) and the Politics of Travel in the Holy Land. *Studies in Romanticism* 62, no. 2 (2023): 249–267.

Severn, Paul: A history of Christian pilgrimage. *International Journal for the Study of the Christian Church*, 19:4, 2019, 323-339. https://doi.org/10.1080/1474225X.2019.1692274 [haettu 29.10.2024].

Simon, Rachel: Between two worlds: education and acculturation of ottoman Jewish women. Teoksesssa: *A Social History of Late Ottoman Women: New Perspectives*. Toim. Köksal, Duygu ja Falierou, Anastasia. BRILL, 2013, 109–132. ProQuest Ebook Central.

Watt, Helga Schutte: Ida Pfeiffer: A Nineteenth-Century Woman Travel Writer. *The German Quarterly* 64 (3) 1991, 339–352. https://doi.org/10.2307/406396 [haettu 16.9.2024].